

### សំណង់គក្កត្រឹះប្រាសាទត្រពាំងគុក

គក្កត្រឹះ គឺជាកូនបន្ទប់នៅផ្នែកខាងក្នុងបង្គស់នៃសំណង់ប្រាសាទ មានទ្វារតែមួយ ដែលជាកន្លែងសម្រាប់តម្កល់ទេពសំខាន់ជាងគេ<sup>១</sup> ហើយបើនៅក្នុងសិល្បៈខ្មែរនាស.វ.ទី៧ គក្កត្រឹះមានរាងបួនជ្រុងស្មើនិងបួនជ្រុងទ្រវែង។ រីឯនៅស្រុកឥណ្ឌាមានគក្កត្រឹះខ្លះមាន រាងប្រាំបីជ្រុង រាងរង្វង់ក៏មានដែរ។ គក្កត្រឹះ គឺជាកន្លែងសក្ការសំខាន់នៃសំណង់ណាមួយ ដែលហាមមិនឱ្យមនុស្សធម្មតាចូលធ្វើកិច្ចឡើយ លើកលែងតែពួកព្រាហ្មណ៍ ហើយខាង ក្នុងគក្កត្រឹះវិញ គេតម្កល់អាទិទេពណាក៏បាន ពោល គឺធ្វើទៅតាមការនិយមរបស់សង្គម មនុស្សដែលបានកសាងដែលអាចជាព្រះសិវក្នុងទម្រង់ជាសិវលិង្គ និងទម្រង់យោនី ព្រះវិស្ណុ ឬអវតាររបស់ទ្រង់។ល។<sup>២</sup> ក្នុងជំនឿឥណ្ឌា ព្រាហ្មណ៍ត្រូវធ្វើកិច្ចថ្វាយទេពជារៀងរាល់ថ្ងៃ ដោយក្នុងមួយថ្ងៃត្រូវរៀបចំបួនដង ហើយកិច្ចចុងក្រោយ គឺការដើរប្រទក្សិណជុំវិញគក្កត្រឹះ វិញបន្ទាប់ពីបញ្ចប់កិច្ចសព្វគ្រប់។

នៅដំណាក់កាលដំបូង មុនពេលដែលខ្មែរសាងសង់ប្រាសាទសម្រាប់គោរពបូជា បុព្វបុរសខ្មែរបានជីកលុងភ្នំសម្រាប់ធ្វើជាកន្លែងតម្កល់ទេពគោរពបូជា ដូចឃើញមានជា ឧទាហរណ៍ជាក់ស្តែងនៅភ្នំជា ស្រុកអង្គរបុរី ខេត្តតាកែវ។ ក្រោយមកប្រពៃណីនៃការ សាងប្រាសាទសម្រាប់គោរពបូជាដល់សាសនាចាប់ផ្តើមមានសន្ទុះឡើងនៅរវាងស.វ.ទី៦ ហើយពេលនោះទៀតសោត ខ្មែរនៅអនុវត្តតាមឥណ្ឌាច្រើន តែខ្លះក៏មានលក្ខណៈជា សំណង់បែបខ្មែរក៏មាន។ អ្វីដែលយើងចាប់អារម្មណ៍នោះ គឺមានសំណង់ប្រាសាទខ្មែរខ្លះ គេបានសាងគក្កត្រឹះនៅផ្នែកខាងក្នុងមួយជាន់ទៀត ដែលមានលក្ខណៈដូចឥណ្ឌាដែរ។ ប្រាសាទទាំងនោះគេស្គាល់ឈ្មោះថា ប្រាសាទអាស្រមមហាបុស្សី (ភ្នំជា) គុកវិហារ (សំបូរ ព្រៃគុក) គុកខាងជើង (ភ្នំហាន់ជ័យ) ប្រាសាទភ្នំបាយ៉ង់។ សំណង់គក្កត្រឹះទាំងបួនដែល បានរៀបរាប់នេះ ធ្លាប់មានសិក្សាដោយ កញ្ញា កុយ មីចៀន ម្តងរួចមកហើយកាលពីឆ្នាំ ២០១៩។ ដូច្នេះក្នុងអត្ថបទនេះ ខ្ញុំសូមណែនាំប្រាសាទមួយទៀតដែលមានសំណង់គក្កត្រឹះ

<sup>១</sup> Kramrisch 1946: 162; Hardy 1995:16; Acharya 1939: 164  
<sup>២</sup> Hardy 1995:16

**អត្ថបទ៖ សំណង់គក់គ្រឹះប្រាសាទត្រពាំងគុក**

ដូចគ្នាមកបង្ហាញ ពោល គឺប្រាសាទត្រពាំងគុក ដែលមានទីតាំងស្ថិតនៅភូមិព្រះឃ្លាំង ឃុំ ក្រាំងដូង ស្រុកត្បែងមានជ័យ ខេត្តព្រះវិហារ។

ប្រាសាទត្រពាំងគុក គឺជាប្រាសាទដែលមានគក់គ្រឹះដែលសាងឡើងអំពីថ្មភក់មាន រាងបួនជ្រុងស្មើ បែរមុខទៅទិសខាងកើត(រូបលេខ១-២)។ ក្នុងមួយជ្រុងមានប្រវែង២ម៉ែត្រ ដែលតាមទិសនីមួយៗគេធ្វើដោយយកផ្ទាំងថ្មភក់ចំនួនពីរមកផ្គុំគ្នា លើកលែងច្រកខាងកើត ដែលជាច្រកចូលប៉ុណ្ណោះ។ ការផ្គុំថ្មភក់របៀបនេះ មានលក្ខណៈប្លែកពីគុកវិហារនៅសំបូរ ព្រៃគុកដែលគេយកផ្ទាំងថ្មតែមួយប៉ុណ្ណោះមកផ្គុំ ហើយគុកជើងនៅហាន់ជ័យវិញគេយក ថ្មបីផ្ទាំងមកផ្គុំជាប់គ្នាបានជាជញ្ជាំង(រូបលេខ៥-៦)។ សសររដ្ឋាបត្រពាំងគុក គេបានធ្លាក់ ក្បាច់លម្អជាផ្កាឈូកវិវឌ្ឍចាប់ពីចេញផ្ការហូតដល់រឹក ដោយលក្ខណៈបែបនេះឃើញមាន នៅសសរមណ្ឌបនៃក្រុមប្រាសាទយាយព័ន្ធ ត្រប់មន្ទ ហើយជាលក្ខណៈក្បាច់ខ្មែរលំនាំ ឥណ្ឌាខ្លះៗនៅស.វ.ទី៧ក្នុងរចនាបថសំបូរព្រៃគុក។ ក្បាច់សសររដ្ឋាបនេះ ក៏មានលក្ខណៈ ស្រដៀងគក់គ្រឹះនៅគុកជើង (ភ្នំហាន់ជ័យ) ដែរ ប៉ុន្តែបើធៀបជាមួយគុកវិហារនៅសំបូរ ព្រៃគុកមិនសូវដូចគ្នាទេ។ រីឯផ្នែកខាងកើតដែលជាច្រកចូលនៃប្រាសាទត្រពាំងគុក យើង មិនអាចដឹងបានច្រើនអំពីរចនាសម្ព័ន្ធទេ ដោយសារផ្ទាំងថ្មបានបាក់រលំទាំងស្រុងទៅហើយ ពោល គឺយើងមិនដឹងថាច្រកចូលនេះមានផ្តែរទ្វារនិងសសរពេជ្រដូចនៅគក់គ្រឹះគុកជើង (ភ្នំហាន់ជ័យ) ឬមិនមានដូចគក់គ្រឹះគុកវិហារនៅសំបូរព្រៃគុកឡើយ ហើយបើយើងពិនិត្យ ក្នុងសំណេររបស់លោក Lunet De Lajonquière គាត់ក៏មិនបានរៀបរាប់អំពីផ្តែរឬសសរពេជ្រ អ្វីដែរ ប៉ុន្តែគាត់បានរៀបរាប់នៅខាងក្នុងគក់គ្រឹះធ្លាប់មានគេតម្កល់រូបបដិមាព្រះគណេស តូចមួយ និងមានរូបព្រះវិស្ណុគង់នៅលើគ្រុឌមួយអង្គទៀត។<sup>៧</sup> ចំណែកការលម្អនៅជញ្ជាំង ខាងលើវិញ យើងឃើញតែថ្មធ្លាក់រាងបួនជ្រុងធ្លាក់ចេញរូបរាងដូចកូនប្រាសាទចម្លង ប៉ុន្តែដោយសារថ្មរាងបួនជ្រុងនេះបាក់ពីជញ្ជាំងទៅហើយ យើងពិបាកកំណត់ថាគេដាក់ នៅកន្លែងណានៃផ្នែកខាងលើឱ្យបានច្បាស់នោះទេ (រូបលេខ៧) ហើយបើយើងមើលប្លង់ របស់អ្នកស្រាវជ្រាវមុន លោកបានគូររូបប្រាសាទចម្លងនេះដាក់នៅចំកណ្តាលនៃផ្នែក

<sup>៧</sup> Lajonquière 1902:344

**អត្ថបទ៖ សំណង់គក្កត្រឹះប្រាសាទត្រពាំងគុក**

ខាងលើ(រូបលេខ៨)។ ក្រៅពីនេះ នៅក្បាលជញ្ជាំងខាងលើមានចម្លាក់គុកខ្ពស់ តែការធ្លាក់ ពុំសូវល្អដូចជាប់ឃើញនៅគុកវិហារ(សំបូរព្រៃគុក)ឡើយ។

ចំពោះការលម្អនៅផ្នែកជញ្ជាំងខាងក្រោមវិញ យើងមិនដឹងមានលម្អជាក្បាច់អង្គលុដ ដូចឃើញនៅគក្កត្រឹះគុកជើង និងគុកវិហារឡើយ ដ្បិតពិន្ទុកដីបានកប់ជិតអស់ទៅហើយ។ អ្វីដែលគួរកត់សម្គាល់ពិសេសម្យ៉ាងទៀតនោះគឺ នៅជុំវិញគក្កត្រឹះត្រពាំងគុកគេបាន តម្រៀបច្នកកស្តើងៗកម្រាស់ប្រហែល ១០ស.ម. កម្ពស់ជិត១ម៉ែត្រ និងទទឹង៨០ស.ម. ជា របងហ៊ុមព័ទ្ធជុំវិញ ដោយលក្ខណៈបែបនេះយើងមិនធ្លាប់ឃើញមាននៅគុកវិហារ និង គុកជើងនោះឡើយ (សូមមើលប្លង់ខាងក្រោម)។ ជាពិសេសនោះ នៅតាមជ្រុងនៃរបង ដែលធ្វើអំពីថ្មមានចម្លាក់ជាក្បាច់ផ្កាផ្សេងៗទៀតផង (រូបទលេខ៩-១០)។

គក្កត្រឹះប្រាសាទត្រពាំងគុក ទំនងមានសំណង់ឈើមួយគ្របពីលើ។ ដ្បិតករណីបែប នេះយើងធ្លាប់ឃើញមាននៅគក្កត្រឹះគុកវិហារនៅសំបូរព្រៃគុក ដែលអ្នកស្រាវជ្រាវសាកល វិទ្យាល័យវ៉ាសេជាធ្លាប់បានស្រាវជ្រាវកន្លងមក<sup>៤</sup> និងការគិតរបស់លោក Datta & Beynon ដែលយល់ថាគុកជើងនៅភ្នំហាន់ជ័យអាចមានសំណង់ឈើគ្របពីលើដូចគ្នា។<sup>៥</sup> ក្រៅពីនេះ បើយើងក្រឡេកមើលរចនាសម្ព័ន្ធជុំវិញ យើងឃើញមានត្រពាំងមួយនៅខាងកើតប្រាសាទ ដែលអ្នកស្រុកនៅទីនោះហៅឈ្មោះថា “ត្រពាំងគុក” រីឯនៅខាងជើងត្រពាំងគុកមានត្រពាំង ធំមួយទៀតដែលអ្នកស្រុកហៅថា “តាបុណ្យ” ឬ “ព្រះបុណ្យ”។ ឈ្មោះ “តាបុណ្យ” ឬ “ព្រះ បុណ្យ” អាចមានទំនាក់ទំនងជាមួយអាងស្តុកទឹកសំខាន់ៗចំនួនពីរនៅទីក្រុងអង្គរធំដែល ប្រាសាទនៅចំកណ្តាលគេបានហៅឈ្មោះថា “មេបុណ្យ”។

ជារួមសំណង់គក្កត្រឹះរបស់ប្រាសាទត្រពាំងគុក ទំនងជាសាងឡើងនៅស.វ.ទី៧ នាសម័យចេនឡា ក្នុងកំឡុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី១ (គ.ស.៦១៦-៦៣៧) ឬក៏អាច រជ្ជកាលព្រះបាទភរវរ្ម័នទី២ (គ.ស.៦៣៨-៦៥៧) ដែលយើងអាចចាត់ទុកថាជាស្ថាបត្យកម្ម ដែលកម្រមួយ ដ្បិតសំណង់គក្កត្រឹះរបៀបនេះមានមិនច្រើនឡើយក្នុងសិល្បៈខ្មែរ។

<sup>៤</sup> របាយការណ៍សាកលវិទ្យាល័យវ៉ាសេ ឆ្នាំ២០១៥  
<sup>៥</sup> Datta & Beynon 2008:8

អត្ថបទ៖ សំណង់គក់គ្រឹះប្រាសាទត្រពាំងគុក



រូបលេខ១-២៖ សំណង់គក់គ្រឹះត្រពាំងគុក មើលពីទិសឦសាន និងទិសនិរតី



រូបលេខ៣-៤៖ សំណង់គក់គ្រឹះត្រពាំងគុក មើលពីទិសអាគ្នេយ៍ និងទិសពាយព្យ



រូបលេខ៥-៦៖ គក់គ្រឹះគុកវិហារ នៅសំបូរព្រៃគុក និងគក់គ្រឹះគុកជើង នៅភ្នំហាន់ជ័យ

អត្ថបទដោយ៖ ម៉ង់ វ៉ាលី

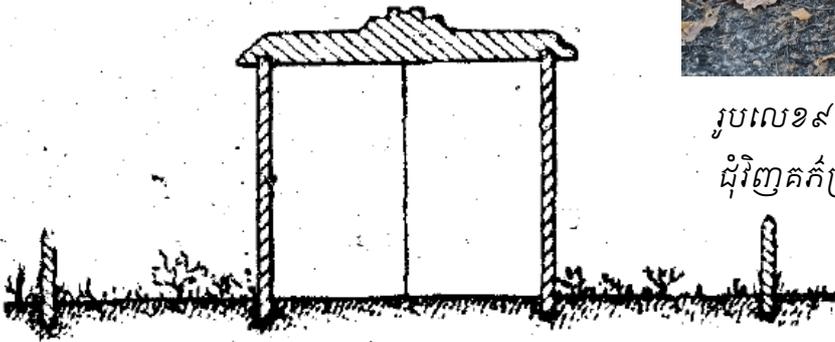
អត្ថបទ៖ សំណង់គំនិតគ្រឹះប្រាសាទត្រពាំងគុក



រូបលេខ៧៖ បួនបួនជ្រុងលម្អនៅខាងលើ  
ក្បាលជញ្ជាំង



រូបលេខ៩៖ ថ្មកក់ស្មើងៗដែលតម្រៀបជារបងព័ទ្ធ  
ជុំវិញគំនិតគ្រឹះត្រពាំងគុក លាយនឹងក្បាប់លម្អផង



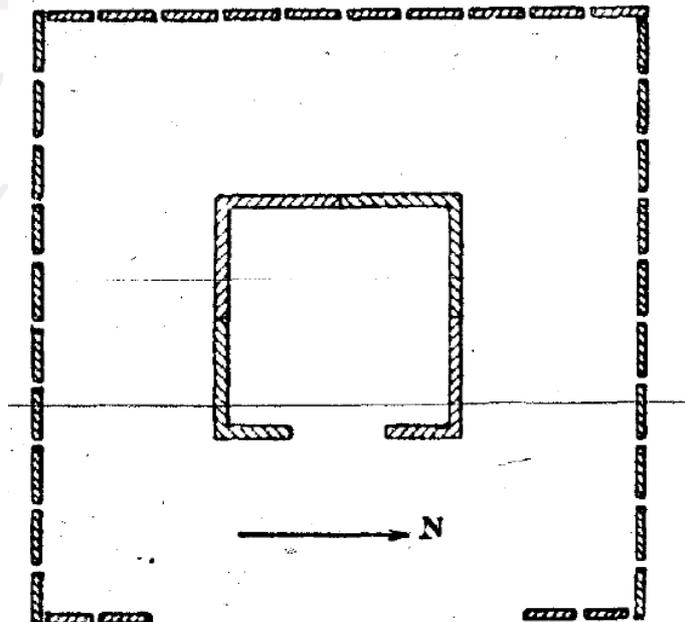
រូបលេខ៨៖ បួនគំនិតគ្រឹះត្រពាំងគុក

គូរដោយលោក Lunet De Lajonquière

រូបលេខ១០៖ បួនបង្ហាញអំពីគំនិតគ្រឹះត្រពាំង  
គុកមានរាងបួនជ្រុងនិងរបងថ្មកក់ជាបន្ទះ  
ស្មើងៗព័ទ្ធជុំវិញ

គូរដោយលោក Lunet De Lajonquière

1902:344



# អត្ថបទ៖ សំណង់គក្កគ្រឹះប្រាសាទត្រពាំងគុក

## ឯកសារយោង

### ភុយ មីចៀន

២០១៩. ពិចារណាដំបូងៗអំពីប្រាសាទមានគក្កគ្រឹះសម័យមុនអង្គរ (ករណីសិក្សា ភ្នំដា ភ្នំហាន់ជ័យ ភ្នំបាយ៉ង់ និងសម្បូណ៍ព្រៃគុក), សារណាបញ្ចប់បរិញ្ញាបត្រផ្នែក បុរាណវិទ្យា សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទវិចិត្រសិល្បៈ, ភ្នំពេញ

Datta,Sambit & Beynon, David

2008. “Composition connections: temple form in the early Southeast Asia”, in *SAHANZ 2008: History in practice : 25<sup>th</sup> International Conference of the Society of Architecture Historians Australia and New Zealand*, Society of Architectural Historians, Australia and New Zealand [Geelong, Vic,], pp.1-11

Kramrisch, Stella

1946. “*The Hindu temple*”, Tome I & II, New Delhi

Hardy, Adam

1995. “*Indian temple architecture: Form and transformation*”, London

Prasanna Kumar, Acharya

1997. “*Dictionnaire of Hindu architecture: Treating of Sanskrit Architectural Terms with Illustrative Quotations for Silpasāstra, General Literature and Archaeological Record*”, London

